

Anmeldelser

Grønland under den kolde krig. Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-1968, 1-2, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1997, 614+473 s., kr. 395,00.

I august 1995 anmodede den danske regering Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) om at udarbejde en "historisk udredning i form af en Hvidbog om USA's overflyvninger af Grønland med atomvåben og Thulebasens rolle i den forbindelse". Det foreliggende, ganske massive to-bindes værk er DUPI's "redegørelse". Værkets ene bind giver en omfattende analyse af, hvad man kunne kalde Grønlandsproblemet fra 1945 til 1958 i såvel dansk som amerikansk sikkerhedspolitik, mens det andet bind i henhold til regeringens kommissorium bringer en lang række samtidige akter som dokumentation.

DUPI - der her just efter sin oprettelse blev præsenteret for en omfattende og ganske kontroversiel opgave - er gået til arbejdet med både omhu og kompetence. Der har været stort set uhindret adgang til det danske materiale, men DUPI har også afsøgt det mere omfattende og navnlig mere spredte materiale fra amerikansk side. Dele af dette sidste materiale er stadig klassificeret - således for eksempel Thulebasens historie i den vigtige periode februar-august 1958 - men man må nok give DUPI ret i, at inddragelsen af det klassificerede materiale næppe ville forrykke udredningens resultater afgørende. Der er også nok at hente fra den nu foreliggende udredning.

Den danske regerings politik i Grønlandsspørgsmålet var fra 1945 og i hvert fald til Grønlandstraktaten med USA i

1951 præget af en grundlæggende usikkerhed og - må man vist tilføje - manglende forståelse for konsekvenserne af de nye magtforhold. Det kommer allerede frem i de første kontakter om Grønland mellem USA og Danmark efter 1945, men måske endnu tydeligere i de danske forberedelser til forhandlingerne i 1951 om en ny aftale. På den ene side ønskede den danske regering en klar bekræftelse af dansk suverænitæt over Grønland og derfor et nærmest paritetisk forhold om Grønlands forsvar mellem Danmark og USA - eller i det mindste en multilateralisering inden for NATO - og på den anden side burde man, fremhævede Hans Hedtoft i Udenrigspolitisk Nævn i februar 1951, "søge De forenede Stater så stærkt engageret i Grønlands forsvar som muligt; det ville være en meget betydelig bekostning for Danmark, hvis vi skulle bære hovedbyrden". Også i andre sammenhænge kom disse økonomisk betingede betragtninger frem, og selvfølgelig var de kendt i USA, som brugte det argument i forhandlingerne. DUPI-udredningen kunne have påpeget dette forhold mere tydeligt, end det er sket.

DUPI's udredning mener, at Danmark fik en række væsentlige indrømmelser - dog, som det senere siges, af symbolsk karakter - men det er nu en meget danskvenlig udlægning, for i virkeligheden fik USA faktisk alle sine krav igennem, hvad også de efterfølgende års udvikling viste. Forhandlingerne var på ingen måde mellem lige parter. Interessant er påvisningen af, at USA's forslag om "Retten til at oplagre forsyninger og materiel inklusive ammunition" oprindeligt havde tilføjelsen "og atomeksplosiver". Den amerikanske

Anmeldelser

Grønland under den kolde krig. Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-1968, 1-2, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1997, 614+473 s., kr. 395,00.

I august 1995 anmodede den danske regering Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) om at udarbejde en "historisk udredning i form af en Hvidbog om USA's overflyvninger af Grønland med atomvåben og Thulebasens rolle i den forbindelse". Det foreliggende, ganske massive to-bindes værk er DUPI's "redegørelse". Værkets ene bind giver en omfattende analyse af, hvad man kunne kalde Grønlandsproblemet fra 1945 til 1958 i såvel dansk som amerikansk sikkerhedspolitik, mens det andet bind i henhold til regeringens kommissorium bringer en lang række samtidige akter som dokumentation.

DUPI - der her just efter sin oprettelse blev præsenteret for en omfattende og ganske kontroversiel opgave - er gået til arbejdet med både omhu og kompetence. Der har været stort set uhindret adgang til det danske materiale, men DUPI har også afsøgt det mere omfattende og navnlig mere spredte materiale fra amerikansk side. Dele af dette sidste materiale er stadig klassificeret - således for eksempel Thulebasens historie i den vigtige periode februar-august 1958 - men man må nok give DUPI ret i, at inddragelsen af det klassificerede materiale næppe ville forrykke udredningens resultater afgørende. Der er også nok at hente fra den nu foreliggende udredning.

Den danske regerings politik i Grønlandsspørgsmålet var fra 1945 og i hvert fald til Grønlandstraktaten med USA i

1951 præget af en grundlæggende usikkerhed og - må man vist tilføje - manglende forståelse for konsekvenserne af de nye magtforhold. Det kommer allerede frem i de første kontakter om Grønland mellem USA og Danmark efter 1945, men måske endnu tydeligere i de danske forberedelser til forhandlingerne i 1951 om en ny aftale. På den ene side ønskede den danske regering en klar bekræftelse af dansk suverænitæt over Grønland og derfor et nærmest paritetisk forhold om Grønlands forsvar mellem Danmark og USA - eller i det mindste en multilateralisering inden for NATO - og på den anden side burde man, fremhævede Hans Hedtoft i Udenrigspolitisk Nævn i februar 1951, "søge De forenede Stater så stærkt engageret i Grønlands forsvar som muligt; det ville være en meget betydelig bekostning for Danmark, hvis vi skulle bære hovedbyrden". Også i andre sammenhænge kom disse økonomisk betingede betragtninger frem, og selvfølgelig var de kendt i USA, som brugte det argument i forhandlingerne. DUPI-udredningen kunne have påpeget dette forhold mere tydeligt, end det er sket.

DUPI's udredning mener, at Danmark fik en række væsentlige indrømmelser - dog, som det senere siges, af symbolsk karakter - men det er nu en meget danskvenlig udlægning, for i virkeligheden fik USA faktisk alle sine krav igennem, hvad også de efterfølgende års udvikling viste. Forhandlingerne var på ingen måde mellem lige parter. Interessant er påvisningen af, at USA's forslag om "Retten til at oplagre forsyninger og materiel inklusive ammunition" oprindeligt havde tilføjelsen "og atomeksplosiver". Den amerikanske

atomenergikommission ønskede spørgsmålet om atomvåben strøget i baseforhandlingerne, ikke blot vedrørende Grønland, men også i de forestående forhandlinger med Island og Portugal, fordi man anså emnet for at være meget følsomt. Hvorvidt ordlyden i den endelige traktat (art. V, stk. 3) faktisk gav USA ret til at stationere kernevåben på Grønland, blev siden hen et stridsspørgsmål.

På et enkelt punkt kan man sige, at overenskomsten af 1951 imødekom danske interesser, nemlig vedrørende adskillelsen af de amerikanske baser og deres personel fra øvrige områder i Grønland og fra den grønlandske befolkning. Til gengæld fik USA meget omfattende beføjelser inden for forsvarsområderne. Gennem de følgende år blev det dansk politik at involvere sig så lidt som muligt i de amerikanske militære aktiviteter, blandt andet af frygt for Danmarks forhold til Sovjetunionen. Karakteristisk er udenrigsministeriets reaktion i april 1958 på en amerikansk avisartikel om missilbaser på Grønland. Det hedder her blandt andet: "Spørgsmålet [om underretning af Danmark] har mange facetter, bl.a. hensigtsmæssigheden af at forelægge det for Danmark - set fra et dansk synspunkt".

Udredningen beskæftiger sig naturligvis ganske indgående med H.C. Hansens brev af 16. november 1957 til den amerikanske ambassadør. Brevet blev ved fremlæggelsen i juni 1995 karakteriseret som et "højt klassificeret og personligt dokument", som ingen eller kun ganske få havde kendskab til. Dette var nok rigtigt i 1957, men DUPI viser, at der gennem 1960'erne efterhånden blev flere, der kendte brevet eksistens og indhold. Men det påvises også, at man fra amerikansk side var meget omhyggelig i sin forberedelse af henvendelsen. Man vidste ud-

mærket, at spørgsmålet om kernevåben var overordentlig følsomt for den danske regering. Og på den ene side ville amerikanerne have en eller anden dansk tilkendegivelse vedrørende stationering af kernevåben, og på den anden side var det afgørende, at tilkendegivelsen ikke endte med et afslag. Resultatet blev, at den amerikanske ambassadør uformelt forespurgte, om den danske regering var interesseret i at blive informeret om stationering. Henvendelsen havde en form, der næsten lagde H.C. Hansen (og Nils Svenningsen) svaret i munden. Udredningen antyder ligefrem, at der kan have været aftalt spil mellem Svenningsen og den amerikanske ambassadør, og denne hypotese virker meget plausibel. Det kan så tilføjes, at svaret jo ligger helt på linje med de foregående års danske politik. Men da statsminister Viggo Kampmann i juli 1961 - måske uden at kende H.C. Hansens brev - præciserede, at afvisning af stationering af kernevåben på dansk område også omfattede Grønland, blev det begyndelsen til regeringens dobbeltspil over for folketing og offentlighed, fordi regeringen benægtede stationering, men samtidig havde en klar formodning om, at der var kernevåben på Grønland. Dobbeltspillet fortsatte, indtil et B-52 bombefly med fire brintbomber om bord styrtede ned ved Thule-basen den 21. januar 1968.

Udredningen behandler også Grønland i amerikansk strategisk tænkning og planlægning. Det er nyttigt at få slået fast, at den amerikanske interesse for Grønland i de første efterkrigsår var som en "trædesten" i flyforbindelsen til Vesteuropa. Modsat hvad der har været hævdet af nogle bliver "polarstrategien" først nærmere udformet i begyndelsen af 1950'erne. I den sammenhæng flyttedes USA's hovedinteresse fra Sydgrønland til Nord-

grønland. Grønlands rolle i den amerikanske strategi blev imidlertid genstand for stadige skift, delvis med præg af hovsæløsninger, hvad der naturligvis ikke gjorde det lettere for den danske regering at gennemskue USA's politik. Det mest gigantiske projekt var nok "Iceworm" fra 1960. Det gik ud på at opstille op til 600 mellemdistancemissiler i et kæmpemæssigt tunnelanlæg under indlandsisen, forbundet med et net af jernbaner. Projektet blev dog aldrig gennemført, men alene tanken ...

Som nævnt styrtede et B-52 fly ned ved Thule den 21. januar 1968, to dage før et folketingsvalg. Den begivenhed gjorde det øjensynlig klart for den danske regering, at den måtte præcisere over for USA, at ikke-stationering af kernevåben på dansk område også omfattede Grønland. I mere end 20 år havde Danmark ført en henholdende og reaktiv politik over for USA vedrørende Grønland, men nu blev der anlagt en mere offensiv strategi. Regeringen ville tydeligvis ikke acceptere hverken overflyvning med kernevåbenladede fly eller stationering af kernevåben og brød således med den hidtidige politik, klartest udtalt i H.C. Hansens brev fra 1957. Og for første gang bøjede USA sig på afgørende punkter for danske krav. Resultatet blev en tillægsaftale af 31. maj 1968 til Grønlandstraktaten, hvori USA forpligtede sig til ikke at overflyve eller oplagre kernevåben på Grønland uden den danske regerings samtykke. Til gengæld opfyldte regeringen et amerikansk ønske om at hemmeligholde tillægsaftalen. DUPI har ikke fundet materiale i USA, der kan belyse baggrunden for den amerikanske afbøjning, men antager, at den blandt andet skyldes, at behovet for permanente overflyvninger i det arktiske område, i hvert fald med kernevåbenforsynede fly, var blevet mindre nødven-

dige på grund af udviklingen af interkontinentale missiler.

Samlet fremstår DUPI's udrødning som en meget udførlig og sine steder en næsten overdokumenteret analyse af Grønlandsproblemet. Men samtidig er fremstillingen meget klart disponeret, og hvert kapitel afsluttes med en konklusion, ligesom der er en afsluttende sammenfatning på ca. 40 sider. Det er meget læservenligt, og det samme gælder et "minileksikon" med oplysning om de vigtigste begreber og personer samt et afsluttende sag- og personregister. DUPI har kort sagt løst en ganske vanskelig opgave til ug med kryds og slange - eller 13, som det hedder i dag.

Niels Amstrup
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Thorsten B. Olesen (red.), *Interdependence Versus Integration. Denmark, Scandinavia, and Western Europe, 1945-1960*, Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 193, Odense: Odense University Press, 1995, kr. 250.00.

Bogen er et resultat af et seminar i sommeren 1992 om det emne, der er bogens titel, og den er publiceret som et led i Det humanistiske Forskningsråds initiativ „Dansk Politik under Forandring“. Den indeholder blandt andet en række bidrag fra ikke-skandinaviske forskere om aspekter af den økonomiske integration i Europa i perioden 1945-1960, hvorom man dog må sige, at de i mindre grad end ønskeligt ser de danske, respektive skandinaviske problemer fra et europæisk synspunkt. Des mere interesse knytter der